

ПОДСТИЦАЊЕ ТАЛЕНАТА И КРЕАТИВНОСТИ МЛАДИХ – ИЗАЗОВ САВРЕМЕНОМ СВЕТУ

Босиљка Борђевић и Славица Максић*
Институт за педагошка истраживања, Београд

Абстракт. Преглед приступа развоју талената и креативности сачињен је на основу резултата истраживања саопштених на светским, европским и регионалним научним конференцијама о даровитој деци и младима које су одржане у периоду од 1975. до 2005. године. На који начин су проучавани и како су третирани даровити, у претходне три деценије, анализирано је на основу података доступних у писаним материјалима, зборницима радова и другим публикацијама са поменутих скупова, као и личних сазнања до којих су дошли аутори текста, учествујући у раду неких од ових скупова. Поред идентификовања тема које су привлачиле пажњу истраживача и практичара у одређеном времену, учињен је покушај да се прикажу трендови у њиховом проучавању, као и могући будући правци рада у овој области. Резултати испитивања указују да су предмет проучавања најчешће били: проблеми конципирања и дефинисања даровитости, талената и креативности, инструменти за идентификацију даровитих појединаца и начини њиховог адекватног образовања и васпитања. Временом се увећавао број испитивања која се односе на утврђивање специфичних особености личности даровитог појединца и његовог окружења а које су критичне за његов развој и успех. Уочено је да интересовање за даровиту децу и младе континуирано расте, ширећи се са истраживача и наставника на родитеље, саме даровите и друге значајне друштвене групе и институције.
Кључне речи: даровитост, таленат, креативност, истраживања, скупови.

Лични развој даровитих особа и друштвена брига о њима разматрани су кроз резултате истраживања саопштених на најзначајнијим међународним научним скуповима посвећених проблематици даровитости, у времену од 1975. до 2005. године. Познато је да су стручни скупови места где се нове идеје и проблеми најпре јављају због тога што други видови обраћања јавности (као што је, на пример, објављивање чланка или књиге) захтевају значајно дужи рок. Непосредни повод овог истраживања представља тридесетогодишњица од одржавања Прве светске конференције, после које је дошло до значајног ширења интересовања

* E-mail: ipismaksic@ptt.yu

за питања развоја способности и креативности. Пошто су у међувремену организоване бројне конференције у многим земљама, направљен је ужи избор светских, европских и регионалних скупова који су обухваћени овом анализом. Испитивано је на који начин су проучавани и како су третирани даровити, а на основу података у публикацијама са изабраних скупова и личних сазнања до којих су дошли аутори текста, учествујући у раду неких од њих.

Поред идентификовања тема које су привлачиле пажњу истраживача и практичара у одређеном времену, учињен је покушај да се прикажу трендови у њиховој обради, као и могући будући правци рада. Може се рећи да су истраживања почела од проблема који су отежавали испољавање даровитости, затим је акценат померен на могућности вежбања и изграђивања талената и креативности, док се у новије време даље спецификују карактеристике које чине даровитост и услови за њихов развој. Све више се признаје улога културних разлика и потреба за њиховим уважавањем у третману талентованих с циљем да се сачува и подржи креативност као суштинско обележје људског бића. Преглед је подељен у три целине чији су наслови одређени условно, тако што је дата предност оној области која је у одређеном временском периоду била више испитивана од других. То су карактеристике даровитих појединаца, друштвена подршка даровитим и талентованим појединцима и развој талената и креативности.

Карактеристике даровитих појединаца

Могло би се рећи да су већ на *Првој светској конференцији о даровитој деци*, која је одржана 1975. године у Великој Британији, покренута сва значајна питања и проблеми: од успешнијег педагошког вођења даровитих ученика и прилагођавања школских планова и програма њиховим могућностима, преко стварања повољније климе за прихватање даровите деце и младих у средини у којој се налазе, до примеренијег коришћења њихових изванредних потенцијала (Ђорђевић, 1975). Скуп у Лондону започет је питањем да ли су даровита деца проблем и какве емоционалне поремећаје имају. Изложени су резултати истраживања који су се односили на: даровитост у раном детињству, математичке таленте, музичке таленте, развој креативности и саветовање даровите деце. У посебном блоку, под провокативним називом »Шта моја земља чини за даровиту децу«, разматрани су експерименти са специјалним разредима за даровиту децу у оквиру редовних школа, затим како даровита деца виде будућност, и шта ће се уопште даље дешавати у овој области.

Посебан акценат стављен је на дефинисање друштвених потреба за даровитима и њиховим делима (Gallagher, u: Gibson & Chennels, 1976). Истакнуто је да се приликом одређивања вредности које одређено друштво проглашава за пожељне и које очекује од даровитих, мора јасно знати шта се жели у погледу циљева, као и које склоности и способности се желе развијати. За педагошко вођење даровитих ученика постоје различити организациони облици рада, али се показало да има довољно разлога да даровити остану у редовним школама или у посебним одељењима редовних школа, с тим што треба да добију диференциране програме и могућности укључивања у друге активности. При томе нису важни само садржаји (макар они били и диференцирани), већ како ти садржаји утичу на процесе мишљења. У васпитно-образовном раду са даровитим ученицима треба развијати другарске и сарадничке односе, а нарочито њихову одговорност за опште добро. У целини, потребно је да се успостави партнерство са даровитима у оквиру једнаког третмана за све грађане и обезбеди додатно оспособљавање наставника за рад са даровитим ученицима.

Истраживачи су се заложили за *рано идентификовање* даровите деце и рано подстицање деце у развоју, што подразумева *максимално интелектуално стимулисање* и примену свих средстава која доприносе таквој стимулацији. Најпоузданији метод идентификације даровитих представља посматрање деце, праћење њиховог понашања у различитим активностима и играма, а затим подстицање у различитим областима. На вишим нивоима образовања, наглашена је потреба за индивидуализацијом васпитања, као и за интердисциплинарним и интегративним приступом у настави који би обезбеђивао темељно опште образовање. На питање да ли је креативност једна од карактеристика даровитог детета, одговорено је потврдно и закључено да продуктивно мишљење и креативност могу да се развијају, при чему школа треба да открије путеве и садржаје којима ће то постићи. Да би могли да стварају, ученици морају да имају знања; потребно је створити климу за стваралачки рад; одабрати материјале који ће подстаћи развој интелигенције ученика; подстицати дечија питања и слушати њихове идеје; развијати групни рад и флексибилност у наставним програмима.

Прва европска конференција о даровитој и талентованој деци »Високе способности из европске перспективе« организована је 1988. године у Швајцарској. Био је то покушај да европске земље, позивајући се на заједничко историјско наслеђе, оснаже своју позицију у међународним релацијама, размењивањем информација о подршци даровитом подмладку и планирањем заједничких истраживачких пројеката у овој

области. На конференцији у Цириху разматране су следеће теме: високе способности; идентификација високих способности; социјални и емоционални аспекти високих способности; високе способности физички хендикепираних појединаца; улога компјутера у развоју талента; развој високих способности у раном детињству; истраживања креативности на Истоку и Западу; промовисање открића и иновација; образовна понуда и саветодавни рад са даровитима; развој талената женских особа; етички аспекти подстицања талента; идентификовање даровитих појединаца који се не открију приликом испитивања на млађим узрастима.

Теоријским основама и резултатима истраживања о *образовању даровите деце и младих у Европи* посвећен је скуп који је одржан 1991. године (Monks, Katzko & Voxtel, 1992). Интересовање за даровиту децу и њихово школовање у европским државама остаје на нивоу појединачних покушаја до седамдесетих година двадесетог века. Осамдесетим годинама припада већ значајан број истраживања и акција у вези са даровитом децом. Деведесетих година, питања даровитих ученика присутна су у већини земаља, од одређивања законске регулативе до конкретизације појединих видова подршке која им се нуди, као и испитивања њихове вредности. Подаци који су саопштени у националним извештајима указују да су земље Источне Европе раније почеле да се баве пружањем подршке даровитим ученицима, док земље Запада у новије време артикулишу свој интерес и спремност на додатно ангажовање. Изузетак су земље Северне Европе, где преовладава уверење да даровита деца не могу имати никакве привилегије али ни обавезе зато што су даровита, јер је задатак школе да максимално помогне развој сваког детета.

У целини, у европским државама и срединама где се поставља питање специфичних образовних потреба даровитих ученика, поред могућности школовања у мешовитим одељењима обичне школе, појављују се посебни облици васпитно-образовног рада са даровитим ученицима. Ради се о три врсте третмана даровитих ученика: потпуно издвајање у специјализована одељења или школе (*сегрегација*); разни облици екстра активности које се додају на редовну наставу и програме (*обогаћивање*) и више варијанти убрзавања и скраћивања школовања (*акцелерација*). На основу испитивања на која су се истраживачи позивали, сасвим је извесно да одређени облици рада са даровитим ученицима имају своје предности, али и недостатке. Општи је утисак да су стручњаци из свих европских земаља, који су захтевали уважавање специфичних образовних потреба даровитих ученика, били врло критични према ономе што је за њих урађено. Преовладало је уверење да се још увек не поклања довољна пажња даровитим ученицима, да се они не подстичу до-

вољно у школи и да се њихове способности и могућности не уочавају у право време (Maksić, 1993).

Од истраживања дискутованих на конференцији детаљније ћемо приказати резултате пројекта о идентификовању и развоју интелектуалне, психомоторне и уметничке даровитости (Dočkal, Laznibatova & Kovač, 1992). Даровитост се манифестује кроз различите врсте талената, а може да се квантификује на основу ефикасности. Прву групу својстава која омогућавају даровитост чине предуслови који обухватају соматске карактеристике, способности, вештине и стечена знања. Другу групу чине динамичка својства која обухватају неспецифичну мотивацију, својства воље и личну оријентацију. Значајан део даровитости представља креативност која се састоји од креативних способности и креативне мотивације. Поједине компоненте талента имају хијерархијску структуру која је повезана са врстом талента. Опште компоненте талента које су укључене у сваку врсту активности обухватају интелектуалне способности, креативне способности и потребу за самопоТВрђивањем. На најнижој лествици хијерархије су својства која спецификују врсту талента, мада нека својства могу да имају општу улогу у односу на једну активност, а специфичну улогу у односу на другу. Постоје извесни критични периоди за развој одређеног типа талента али је развој талента, у ствари, врло индивидуалан. Таленат се у детињству испољава кроз широка интересовања и упражњавање великог броја активности. Међутим, прерана специјализација у третману талента, у већини случајева, инхибира његов развој. Црте личности су битан део талента, како у одраслом добу, тако и у детињству и младости.

Скуп о образовним могућностима за даровите младе у Европи пратила је Девета светска конференција о даровитој деци која је одржана исте године у Холандији (1991). Том приликом су под називом »Таленат за будућност« разматрана основна питања у вези са социјалним развојем и личношћу даровите деце. Сва саопштења груписана су око осам уводних предавања: даровити и талентовани у трећем свету; теорија коинциденције: како се даровитост развија у екстремним и мање екстремним случајевима; развој даровитих беба; шта васпитачи могу да науче од даровитих одраслих; хуманистичка перспектива образовања даровитих и талентованих појединаца; општа теорија развоја креативне продукције младих; темперамент и даровитост деце и адолесцената; психобиолошки аспекти даровитости. Уочавамо да се тумачење даровитости проширује, како теоријски тако и практично, обухватајући земље трећег света, екстремне услове и најмлађе узрасте, док се образовне потребе даровитих ученика смештају међу права све деце (Monks & Peters, 1992).

Холандија је своју заинтересованост за подстицање талената и креативности потврдила организацијом још једне конференције 1994. године (Katzko & Monks, 1995). *Четврта конференција Европског савета за високе способности о даровитој деци* може се сматрати наставком претходних, усмерених на личност и социјални развој даровитих појединаца, јер је под називом »Подстицање талента« за главни циљ имала испитивање услова за пружање адекватне подршке која ће обезбедити *оптимални развој* дететових потенцијала. У поднаслову су се нашле »индивидуалне потребе и социјалне способности даровитих«, што значи да се погодни услови за развој даровитости траже у оквиру личних карактеристика. Међутим, из наслова уводних предавања очигледно је да нису занемарени ни средински ни биолошки фактори: учење и високе способности из перспективе педагошке психологије; могућности за откривање даровитих и талената употребом номинација од стране другова; развој социјалне даровитости и даровите личности у социјалном контексту; подршка даровитима да постану успешни одрасли; генетичке основе когнитивних способности; улога наслеђа и средине у развоју даровитости.

Издајамо једно од уводних саопштења у коме се кроз редефинисање наставе и учења нуде бољи услови за индивидуални развој свих ученика, што значи и даровитих. Корте (Corte, 1995) разматра могућности коришћења теорије експертизе, теорије стицања и теорије интервенције у тумачењу улоге учења код развоја високих способности. Он се залаже за пружање одговарајуће подршке и вођења у току раног детињства, код куће и у оквиру предшколских установа, са уверењем да се изузетно постигнуће остварује као резултат интензивног и упорног тренинга, искуства и праксе под оптималним срединским условима. Из психологије учења могу се употребити знања о оптималним срединским условима за учење и подучавање даровите деце. Суштину ових знања чини промена места и улоге ученика који постаје носилац процеса изграђивања сопственог знања. Новонастала ситуација мења и улогу наставника чије ангажовање се помера са преносиоца знања ка подстицању учења.

Једанаеста светска конференција о даровитој и талентованој деци, која је одржана 1995. године у Хонг Конгу, имала је за циљ да се проучавање врста даровитости даровите деце и њихово образовање прошири географски (на земље које се не баве овом темом), садржински (на области на којима се још не ради) и да обухвати већи број људи (нарочито оних који још нису свесни значаја образовања даровитих). Скуп стручњака и других заинтересованих учесника желео је да подржи, афирмише, оживи и подстакне побољшање рада институција, организација

и програма који већ постоје и раде са даровитом децом и/или на развоју дечијих талената у свету који, с једне стране, постаје све мањи јер је доступнији као никада до сада у историји, а с друге стране – шири, јер се може комуницирати са реално много више људи него што је то икада било могуће. Саопштења су груписана у пет области: суочавање са новим изазовним темама, социјални аспекти даровитости, развој образовних програма, препознавање специфичности популације даровитих и подршка заједнице.

Истраживачи покушавају да даље спецификују карактеристике даровитих. *Развој* даровитости одређује се као *асинхрон*, што значи да његову суштину чини неусклађен темпо различитих аспеката интелектуалног, социјалног, емоционалног и физичког развоја, који су истовремено одговорни за бројне тешкоће на које појединац о коме је реч наилази (Silverman, 1997). Асинхроност развоја прате сензитивност, радозналност, пријемчивост, комплексна и снажна личност, склоност размишљању и перфекционизму, што води у преосетљивост и рањивост. Да би се задовољиле образовне потребе даровитих ученика, неопходне су промене школских курикулума у правцу јачања њиховог квалитета, што се може постићи само *реформом курикулума*: квалитетан курикулум одликују визија, фокусираност, идентитет, моћ и кохерентност (Sato, 1995). Посебна пажња посвећена је креативности. Критикујући еволуционе, антрополошке и хуманистичке приступе који не успевају да дају одговарајуће инструменте за мерење креативности, Урбан (Urban, 1997) предлаже тест цртања за који тврди да је независан од културе. Међутим, како је потврђена дискриминативност теста само на деци узраста до једанаест година, остало је отворено питање *како мерити креативност* на старијим узрастима.

Следеће саопштење вредно пажње односило се на социјалне и културне аспекте неадекватног постигнућа младих, усмеравајући се на вишекултурне средине у којима породица и школа могу имати различите вредности. Полазећи од забрињавајућих налаза Уједињених нација о школском неуспеху деце широм света, уз оправдану критику методологије, Тејлор (Taylor, 1997) објашњава разлике међу народима и етничким групама унутар одређене заједнице деловањем негативних социјалних и *културолошких фактора*. Неусаглашеност онога што се у кући вреднује (једна култура) са вредностима које држава преко школе (власт која припада другој култури) жели да наметне и развије, разумљиви су и логични разлози неуспеха не само код деце у школи, него и касније, на послу и у друштвеном животу. У циљу превладавања ових неповољних утицаја, требало би развијати сензитивност наставника из мулти-

културне средине на разлике у култури, како би уочавали и поштовали обележја културе којој деца припадају. Наставницима који су сами представници културе којој деца припадају треба помоћи да развију политичку свест, а код деце развијати већу отпорност према страним вредностима које им се намећу.

Позивајући се на своја и друга истраживања из Америке, Азије и Аустралије, Грос (Gross, 1997) тврди да код наставника још увек преовлађују нетачна уверења о природи даровитих ученика, што сматра неприхватљивим. Разматрајући штетне последице погрешних представа о деци високих способности, ауторка истиче потребу за хитном акцијом у правцу мењања *ставова наставника* према овој групи ученика, тврдећи да се негативним ставовима наставника могу објаснити многи досадашњи неуспеси у раду са даровитим ученицима. У другом истраживању спроведеном у Србији, које је поред наставника обухватило родитеље и саме ученике, потврђена је велика заинтересованост свих за обезбеђивање адекватних услова за образовање даровитих ученика, али и бројне недоумице у погледу тога које су методе и начини рада најпримеренији. Међутим, уочено је да се отпор према посебном образовању за даровите ученике јавља у случајевима када је заснован на реалним искуствима са неповољним последицама и недостацима поменутих облика рада, а не директном противљењу посебној подршци за даровите (Maksić, 1997).

Друштвена подршка даровитости и талентима

Ширење интересовања за даровиту децу потврђује *регионална конференција* која је окупила представнике земаља иберијског порекла, Португала, Шпаније и њихове бивше колоније, у Порту (1996). Теме скупа одређене су чињеницом да су проучавања даровите деце и њиховог образовања тек започета у већини земљама у којима се говори португалски и шпански језик. Разматрање социјалних и образовних проблема даровитих, како би се олакшала њихова интеграција у контексту општег развоја, имало је следеће циљеве: да се боље осветли појам »даровитост«; да се у јавности побољша мишљење о даровитој деци; продубе знања о даровитима и великим индивидуалним разликама међу њима; развије став поштовања, прихватања и спремности за пружање подршке праву да се буде различит од већине и просека; да се представе најновија истраживања о психолошкој, педагошкој и интердисциплинарној подршци овој категорији деце; да се упознају различите варијабле које могу да утичу на развој даровите деце и адолесцената, и дође до знања о њиховим различитим проблемима у породици, друштву и образовању.

Конференција у Порту започета је излагањем о *једнаким могућностима* које образовање треба да пружи свој деци, са идејом да образовна подршка мора да уважи различите могућности деце, тако да даровита деца имају једнака права на индивидуално напредовање и развој као остала (на пример, хендикепирана). Наглашено је да образовање треба да пружи различите могућности различитој деци да би га она искористила најбоље што могу, те да се даровита деца не смеју занемаривати (Vargoso, 1998). Оцењено је да је у претходних десет година у већини европских земаља учињен значајан напредак у уважавању потреба даровите деце. Уочавајући пресудну улогу политичких, научних и образовно-наставних фактора у обликовању курикулума, у *диференцијацији курикулума* види се могућност за даље интегрисање индивидуалних и друштвених потреба, као и могућност остваривања самоактуализације која је неопходна ученику у процесу учења. Постизање оваквих циљева захтева *додатно образовање наставника*, како оних који раде, тако и оних који се тек припремају за рад у школи, преко посебних курсева за рад са даровитим ученицима (Monks, 1998).

На скупу су представљени модели за испитивање односа између интелигенције и особина личности који су резултат вишегодишњих праћења даровите деце. Уз ограду да се Бенито (Benito, 1998) бавила оном децом и младима који су имали извесне тешкоће у школи и учењу (што се не дешава свој даровитој деци), корисну практичну примену могу имати њени предлози о *обликовању образовних стратегија* према структури личности деце. Анксиозност и неуротичност повећавају мотивацију за постигнућем до одређене мере, после чега је њихов утицај негативан. Упоредивање група даровитих младих и одраслих показује да су одрасли доминантнији, интровертнији и више неуротични од деце, што значи да саветодавни рад са младима у развоју има велики значај и може дати добре резултате. Менезес (Menesess, 1998) препоручује употребу *неуро-развојних тестова* којима се добија општа процена развоја детета, његових способности и компетентности. Овако прикупљени подаци могу помоћи у ослобађању способности и креативних талената даровитих ученика, што је посебно важно и може бити од велике користи код оних који имају тешкоће у учењу.

У принципу, у школи постоје многе предрасуде које отежавају или чак онемогућавају развој креативности, те би обезбеђивање *услова за подстицање креативности* ученика морало да крене од њих (Alenkar, 1998). Многа од ових уверења представљају норме школског живота. На пример, у школи треба да се учи, а после ће се планирати и живети; постоји један тачан одговор, тако да нема ризика и сусрета са непозна-

тим; наставници не познају ученикове капацитете јер посматрају само његову компетентност у одређеном предмету; деца уче да су неспособна, да не знају и да чак не могу ни да науче. Млади треба да развију уверење да су способни, да треба да покушавају све док не успеју, да буду одговорни за то што раде. Креативна школа мора бити заснована на поверењу у ученика, а што се потврђује могућностима адекватног комуницирања, поштовања сваког учесника у комуникацији, занимљивим курикулумом и разноврсношћу образовних садржаја (која подразумева диференцијацију).

Од саопштења из Порта издвајамо још рад у коме је изражено уверење да је школа место где може и треба да се ради на развоју креативне продукције младих. Могућности за подстицање креативности, у оквиру школских садржаја и активности, обезбеђује ситуација идеалног учења (Reis & Renzulli, 1998). Условe за најбоље учење пружају одређене карактеристике ученика, курикулума и наставника. Предмет интересовања нису поједини даровити ученици већ се посматра цела школа и предлаже рад на развоју даровитости код свих ученика. Креативност младих може се подстаћи побољшањем укупног рада у школи, што значи укључивањем свих ученика и наставника и других битних чинилаца, а што ће заједно омогућити веће ангажовање оних ученика који покажу своја интересовања, оних који истрају у раду на датом предмету и оних који успевају да стигну до стварања креативних постигнућа. Највише времена у описивању модела посвећено је потреби за уважавањем интересовања ученика и њихових преферираних стилова учења (изражавања, примања информација) у школском раду.

На *Шестој европској конференцији* која је одржана 1998. године у Оксфорду, под називом »Од потенцијала до постигнућа«, интелигенција је разматрана као *експертиза*. Стернберг (Sternberg, 1998) дефинише интелигенцију као облик развијајуће експертизе која се односи на постигнуће, уз образложење да мерење интелигенције увек укључује мерење постигнућа. *Успешна интелигенција* обухвата усклађене аналитичке, креативне и практичне способности које заједно омогућавају да се постигне успех у животу, односно успешно решавају стварни животни проблеми. Уобичајени поглед на интелигенцију као једну способност, било да се ради о општем *g* фактору или количнику интелигенције, не даје праву слику ствари. Појам »успешна интелигенција« боље описује људске способности. Штавише, када се у школи утврди *структура способности* које ученици имају и у настави уваже њихове аналитичке, креативне и практичне способности, долази до значајног увећања постигнућа. Према Стернберговим испитивањима, већина ученика може да

оствари веће постигнуће уколико се подучавају према теорији успешне интелигенције.

Најновија разматрања доприноса генетских фактора развоју високих когнитивних способности обухватају *испитивање улоге ДНК* и потврђује велики значај генетских утицаја. Развијајући врло сложену процедуру за откривање малих доприноса појединих гена, истраживачи налазе да је одређени ген (IGTF2R) значајно присутнији у групи са високим *g* фактором него у контролној групи. Иста повезаност поновљена је у групи са изузетно високим *g* фактором у поређењу са независном контролном групом (Plomin, 1998). На основу овога закључено је да би да-ти ген могао бити један од гена који су одговорни за високу наследност опште интелигенције. Истраживачи су опрезни, па истичу да се налаз о повезаности одређеног гена и интелигенције односи само на просечан ефекат у популацији. Следе даље оградe о значењу добијених налаза: наследност представља статистичку меру генетских доприноса разликама међу појединцима и говори само у којој пропорцији се индивидуалне разлике у популацији могу приписати генима. У сваком случају, истраживања указују да разлике у генима људи утичу на то којом брзином ће они учити, што би требало искористити приликом планирања и организовања процеса учења.

Пета азијско-пацифичка конференција која је одржана у Индији (1998) имала је за циљ ширење информација о даровитој деци и пружање доприноса развијању конкретних мера којима ће се побољшати положај даровите деце у овом делу света. Скуп у Делхију протекао је у духу уверења да је *управљање развојем људских ресурса* велика, можда највећа потреба нашега времена, када се свет глобализује а комуникације побољшавају. Намера организатора била је да се изложе подаци о раду са даровитом децом у свету; да се скрене пажња на потребу за пружањем јединствених образовних искустава даровитој деци која ће повећати степен коришћења њихових јединствених талената и способности; да васпитачи, наставници и истраживачи, који раде са овом децом, размене своја теоријска опредељења, истраживачке налазе и искуства из школске праксе; да се понуде нове идеје и стратегије свима који су укључени у рад са даровитом децом што ће им помоћи да направе адекватније образовне програме и обезбеде друге врсте потребне подршке.

У једном од уводних предавања истакнуто је да школске власти сматрају да велики број даровите деце у Индији остаје неоткривен, да развој даровитости није обавезно везан за више социјалне слојеве већ је питање могућности које се пружају деци, као и да подршка треба да буде обавеза државе (Fifth Asia-Pacific Conference on Giftedness, 1998).

Индуси верују како су најважнији ресурси сваке земље у срцу и духу људи и народа, а да је креативност детету дата. У индијским језицима не постоји реч за »интелигенцију«. Ради се о потенцијалу за развој на вишем нивоу, који проистиче из ширих и сложенијих основа когнитивних и некогнитивних карактеристика и идеала о самореализацији у трагању за истином. За најважније питање савременог света, Кире (Khire, 2000) сматра питање да ли човек стварно живи као интелигентно биће и да ли је у својим битним аспектима такав. Њен одговор је негативан, а могуће решење за већи и бржи развој појединца види у *развоју интегрисане личности*. Развој потенцијала мора да прати пет основних области човековог живота (физичка, интелектуална, емотивна, социјална, духовна) и њихове функције (сензитивност, респонзивност, адаптација, раст, генерисање, елиминација).

Личност се на индијском подконтиненту посматра као целина која се састоји од три дела: алфа део је исти за све људе, бета део је исти код неких људи а гама је јединствен за сваког човека. Оно што сада школа нуди не одговара потребама друштва, зато што школа прави алфа друштво, а креативна решења могу дати гама људи. Савремено друштво треба да схвати да школско постигнуће није довољно, а једно од решења за превазилажење ускости школских знања је *редефинисање извора знања* (Passi, 1998). Свет представља тотални универзум за учење, све може бити извор из којег се учи и обрнуто – све може бити учитељ. Многи се слажу да у школу треба увести подучавање вештинама мишљења, али када треба да утврде које, одустају пошто не могу да направе избор. Вежбање аналитичког и критичког мишљење нису решење, јер појединци опремљени овим вештинама могу постати само агресивни суочавајући се са немогућношћу да створе нешто ново. Зато је потребно *конструктивно мишљење*, које ће издвојити позитивне аспекте појава и радити на њиховом повезивању, и конструктивно мислећи људи, који ће се хватати у коштац са све сложенијом технологијом и друштвеном ситуацијом.

Пут ка успешној каријери води преко *изграђивања личне интелигенције* коју Ву (Wu, 2000) одређује повезујући две водеће западне теорије о интелигенцији (Стернбергову о трострукој интелигенцији и Гарднерову о седам интелигенција) са кинеским тумачењем интелигенције и мудрости. Из Гарднерове теорије, Ву издваја интерперсоналну и интраперсоналну интелигенцију одређујући их као личну интелигенцију. У Стернберговом моделу, Ву уочава да је успешна интелигенција комбинована са академском, креативном и практичном интелигенцијом. Способност сналажења у односима међу људима је социјална интелигенци-

ја, док је способност управљања стварима практична интелигенција. Интелигенција и мудрост су конструкти који су много више међусобно повезани у кинеском начину мишљења и језику, него на Западу. Појединац треба да превазиђе себе, а знање је кључ за постизање доброг. У конфучијанизму, интелигентна особа је неко ко добро познаје себе и посвећује свој живот унапређивању своје личности и служењу другима.

Имајући у виду све изложене елементе, Ву закључује да се може говорити о постојању четири врсте интелигенције које су одређене и које могу да воде до успеха појединца у каријери, у оквиру изабране делатности. То су традиционална академска интелигенција и три неакадемске интелигенције: лична, практична и креативна. Лична интелигенција се може описати као социјална или емоционална интелигенција која укључује интраперсоналну интелигенцију (свест о себи, самоиспитивање, поглед на себе и самоприлагођавање), интерперсоналну интелигенцију (сензитивност, љубазност, бригу и вођење) и интерактивну интелигенцију (искреност, хумор, емпатија, адекватно играње улога). Аутор се залаже да се лична, креативна и практична интелигенција вреднују колико и академска, уверен у њихов значај за постизање успешне каријере. Лична интелигенција је вредна карактеристика појединца која се може мерити, мењати и унапређивати. Могућности да се источно и западно виђење интелигенције сретну, Ву види у резултатима истраживања са Гарднеровим инструментима за процењивање различитих аспеката интелигенције, успеху покушаја у развијању практичне интелигенције и ефеката социјално-развојних курсева који се примењују у школи.

Конференција у Делхију потврђује да се у новије време мање говори о развоју талента даровите деце а више о даровитости све деце, са следећом аргументацијом. Школа мора да брине о свој деци. Тешко је ограничити даровитост на мали проценат ученика из практичних и моралних разлога. Мере и инструменти за идентификацију даровитости нису довољно прецизни. Даровитост је развојни појам чије испољавање може бити подстакнуто или успорено. Наставне стратегије образовања за даровите добре су за све ученике. Многи таленти су изван школских предмета, а школа не сме да их занемари. Другачији приступ школи захтева промене у основном курсу, продужење програма, обогаћивање, убрзавање, промене у вештинама које се предају, промене у школској регулативи и промене ставова наставног кадра. За подстицање развоја талената све деце предложен је модел *свеукупног приступа* школи који предвиђа: богат образовни програм за сву децу; прихватање да постоје различити облици и степени даровитости; да наставници имају интегралну улогу у развоју талента; да основни програм укључује даровите

ученике; да је урађена диференцијација основног програма, као и обogaђујућих програма (Braggett, 2000).

Значајну подршку развоју даровитости у школи могу да пруже одговарајући прописи који ће је гарантовати, па је зато важно да се на њима ради. Да би школски прописи којима ће се институционализовати подршка за даровите ученике и развој даровитости постали подстицајни, школска регулатива мора да претрпи значајне измене. Захтев је базиран на резултатима истраживања која показују да је подршка даровитима у претходних десет година у аустралијским земљама остала на примени постојеће регулативе, што Мекан (McCann, 2000) сматра незадовољавајућим стањем ствари. Уске дефиниције даровитости ограничавају методе идентификације и умањују образовне изборе, те је потребна обука наставника да би они знали шта и како да раде у оквиру датих могућности. *Школска регулатива* која би била одговарајућа за развој даровитих ученика требало би да буде *проактивна*, што значи не само да одговара на, него да активира и подстиче потребе даровитих, баш као што то чине добри наставници.

Тема која на међународним научним скуповима добија на значају јесте развој талената у женској популацији. Реис (Reis, 2000) разматра изборе и компромисе даровитих девојака и жена, имајући у виду да су корени тешкоћа са којима се жене из различитих средина сусрећу веома различити. Зашто су неке талентоване жене успешније и освајају друштвена признања док друге, са истим или чак већим потенцијалом, не успевају да остваре снове које су имале као младе девојке? Зашто неке паметне младе девојке почињу да остварују слабији успех у школи и зашто неке жене које су биле одличне у школи остају на пословима без изазова? Одговарајући на постављена питања, Реис открива различито дефинисање постигнућа и неуспеха код жена, различите типове креативне продукције и разлике у погледу учешћа даровитих жена у области математике и природних наука у односу на мушкарце. Као највеће препреке које стоје пред женама издвојене су: културне стереотипије, конфликт улога, полне улоге и помешане поруке које даје њихово окружење, непланирање професионалне будућности и каријере, комплекс перфекционизма, делење обавеза према породици и каријери и забринутост жена због онога што им други саветују да раде.

Развој талената и креативности

На *Осмој конференцији Европског савета за високе способности*, која је одржана у Грчкој (2002), развој људских потенцијала третиран је као

инвестиција за будућност. Уводна предавања на скупу у Родосу односила су се на следеће теме: дефинисање развоја индивидуалног талента; утврђивање релација између даровитости, експертности и изузетног постигнућа; однос између високих способности и моралног развоја деце; улога наставника у развоју структурисаног мишљења код ученика; физиолошке основе когнитивног постигнућа и полне разлике; ваннаставне и ваншколске активности за даровите и талентоване ученике; образовна промоција даровитих у Европи; задовољавање потреба деце која имају високе способности, а неуспешна су у школи; тешкоће у учењу које имају даровита деца. Било је још речи о резултатима истраживања о томе како се високе способности из адолесценције претварају у даровитост у одраслом добу, о раду саветодавних центара за даровите ученике, њихове родитеље и васпитаче, и очекивањима родитеља у вези са будућношћу њихове даровите деце.

Свакако највредније опредељење које указује на даље приближавање западног и источног тумачења способности и талента изложено је у првом, уводном саопштењу на скупу, о развоју индивидуалног талента појединца (Moon, 2002). Сваки појединац има и може да развије свој лични талент. Личне способности развијају се кроз индивидуални труд и уз помоћ интервенција из окружења. Подршка која ће олакшати развој личног талента посебно је важна у случају појединца који желе постигнуће високог нивоа и то у више области. Развој индивидуалног талента или свих талената појединца једнако је важан као и подстицање развоја једног специфичног талента (оног који се испољава у одређеној области). Идеја о потребама савременог друштва за високим постигнућима у науци, спорту и другим областима људске делатности допуњује се потребом успешног појединца за осећањем добробити, среће и задовољства сопственим животом и својим менталним и физичким здрављем. Од некадашње тежње да се досегне максимални развој способности које појединац има, која је експлицитно изражена на Првој светској конференцији о даровитој деци, стижемо до његовог *оптималног* професионалног и личног *развоја* који су међусобно усаглашени.

Добар увид у образовну подршку за развој талената и креативности у свету може се стећи на основу прегледа који је направила Фриман (Freeman, 2002). Иако се зову ваншколске, активности подршке се често дешавају у самој школи. Фриман задржава назив ваншколске активности, истичући да је битно да оне нису део редовног и обавезног школског програма. Анализа открива да се више ради о активностима које су комплементарне (допуна) ономе што деца уче у школи, него што додатне (на вишем нивоу од онога што деца знају, захтевају ангажовање

менталних процеса вишег нивоа). Однос према даровитости креће се од трагања за даровитим појединцима и самоизбора у оквиру понуђеног програма, преко истрајног посвећивања раду и учешћа на такмичењима, до добровољног укључивања у активности које подржавају таленат. Сва реална подршка може се сместити у континуум, од источњачког схватања да су сва деца даровита до западног уверења које у пракси каже да само нека деца имају даровити потенцијал. Квалитет ваншколске подршке обезбеђују следеће карактеристике: испуњавање високих стандарда у припреми и реализацији, флексибилност, индивидуализованост и доступност.

Што се тиче образовних могућности за развој даровитих, оне се дефинитивно виде у редовној настави која је намењена свој деци. Ајр (Еуре, 2002) је понудила методологију за систематско побољшање школске праксе која је заснована на техникама диференциране наставе. Наглашавајући потребу за непрекидним стручним усавршавањем наставника који раде са децом, ауторка је подршку даровитима сместила у индивидуализацију учења које се одвија у разреду, а за унапређење овога рада понудила је метод подучавања наставника *структурисаном мишљењу*. Други аутор, Ерез (Ерез, 2002), скреће пажњу на опасност од примене *плурализма* у васпитању и образовању по дефинисање личног идентитета младих који живе у етнички и културно мешовитим срединама. Тири (Тигги, 2002) извештава о резултатима испитивања која потврђују сложен однос између морала и високих способности: деца и млади високих способности, који се интересују за морална питања и добро разумеју моралне дилеме, не морају испољавати морално понашање вишег нивоа.

Истраживачи се почетком трећег миленијума усмеравају на развој талената и креативности на шта указује тема *Седме азијско-пацифичке конференције о даровитима* »Сјајни дечији потенцијали и креативност« (Тајван, 2002). Уводна предавања на скупу у Бангкоку су била: креативност и повећање потенцијала у науци; утврђивање, подстицање и неговање креативности; васпитање ученика за разумевање питања о смислу живота; учење енглеског као другог језика путем решавања проблема и интеграција вишеструке интелигенције; повећање креативности путем програма визуелне перцепције; мењање дечијег мишљења уз употребу динамичког процењивања у настави. Највише саопштења на скупу односило се на: посебне области у оквиру даровитости као што су вођство, физичко здравље, бизнис; посебни облици учења, способност слушања, испитивање осећања; испитивања у области мишљења и интелектуалних потенцијала; креативност у различитим областима;

даровити ученици који су неуспешни у учењу или имају различите поремећаје; учење страних језика; даровитост у природним наукама; различити модели и облици наставе за даровите ученике; даровитост у области математике, посебно геометрије.

Илустрације ради, издвајамо резултате неколико занимљивих истраживања који су изложени на конференцији (Ђорђевић, 2003). У првом раду разматра се питање како се могу уважити *емоционалне карактеристике ученика* када се поклања много више пажње неговању његових интелектуалних капацитета. Сугерисано је да код ученика треба неговати и васпитавати психолошке особине и врлине, честитост, љубав према земљи, дух толеранције, снажну вољу, самопокретачки дух и учити их да цене културу, књижевност и уметност. Други рад се односи на даровите и креативне ученике који не постижу школски успех у складу са својим способностима. *Неуспешни даровити ученици* нису у стању да сами превазиђу свој проблем већ им је потребна помоћ родитеља и наставника. Због академског неуспеха, они губе поверење у себе, после чега могу да развију негативан став према учењу. У циљу поправљања успеха могу да се употребе следеће стратегије: подстицање ученика постављањем низа циљева, одређивање редоследа реалистичних очекивања и комуникација, изграђивање самоповерења, реорганизовање навика учења и побољшање вештине учења, учешће у такмичењима. Уочавамо да проучавање даровитих неуспешних појединаца постаје све детаљније и све више усмерено на поједина ужа испитивања као што су, на пример, карактеристике личности и понашања оних који имају тешкоће у читању или математици.

Петнаеста светска конференција о даровитој деци одржана је 2003. године у Аустралији. На скупу у Аделаиди се, за разлику од ранијих, највећи број саопштења односио на програме за даровите, и то од предшколског узраста завршно са средњом школом: обогаћујући програми за даровите, програми за различите врсте акцелерације, програми за поједине значајне предмете, програми за специјалне школе и одељења. Следе теме које се односе на: емоционални, социјални, морални развој и морално васпитање даровитих и »васпитање духовности« даровитих. Затим, саопштења о савременој технологији која постаје све присутнија у образовању даровитих и талентованих. Значајно су биле заступљене интеркултуралне студије, као што су разлике у схватањима доминантне културе и културе мањина у погледу интелигенције и даровитости; развој и културне разлике које имају утицаја на идентификацију и третман даровитих. Било је радова о таленту за математику, музичкој даровитости, мотивацији даровитих; неуспешним даровитим

ученицима, даровитим девојкама, даровитој деци и људским правима. Посебно место имала су саопштења о даровитим Аборицинима, Маорима и другим староседеоцима Аустралије, Новог Зеланда и Пацифичког архипелага.

За потребе овог прегледа издвојени су прилози у којима су заступљене нове области, питања, прилази, методе и инструменти у истраживањима даровитих (Ђорђевић, 2004). Актуелна област истраживања је вођство у модерном друштву, па је тако у једном од саопштења изложен програм који је направљен за подстицање *лидерских карактеристика* код даровитих ученика основне и средње школе. Други програм о коме је било речи имао је за циљ да учини *ученике одговорним за своје учење*, па је био усмерен на: помагање ученицима да разумеју сами себе, процес учења и комуникацију. Програм је пружао могућност ученицима да развијају своје мишљење решавајући проблеме, доносећи одлуке и остварујући успешну комуникацију. Неуролошка испитивања напредују, што потврђује рад у коме се говори о идентификацији даровитих путем *анализе можданих таласа*. Посебно интересантно испитивање односило се на то како амерички адолесценти доживљавају *опасност од тероризма*. Талентовани амерички адолесценти сматрају да су терористички напади на Њујорк и Пентагон из 2001. године сувише далеко од њих, да нису имали никакав утицај на њихов живот, и да је светски мир неостварив.

Значајан део радова на конференцији у Аустралији имао је за предмет проучавања *креативност*. На пример: вежбање дечије инспирације за писање поезије; утврђивање развојних трендова способности креативног мишљења и креативне личности деце основношколског узраста; увећање креативности ученика употребом *развијајуће наставе*. У последњем поменутом раду, приказан је програм који је био конструисан с циљем да се изврши утицај на стил мишљења ученика, његове креативне мисаоне вештине, комуникационе вештине, решавање проблема, радозналост, одважност и поверење. На крају примене овога програма, ученици су били охрабрени да покажу своју креативност изражавајући се на начин који су сами изабрали, као што су: песма, математика, компјутерски програм, ручни рад, игра или нешто друго. Потреба за хумором испитивана је као креативна активност која утиче на когнитивни и социјални развој особе. *Хумор* захтева више когнитивне способности јер претпоставља повезивање диспаратних појмова различитог нивоа. Особа који се шали треба да има висок степен емпатије, способност да заузима различита становишта и посматра свет из другог угла, као и осетљивост за осећања и уверења других људи.

Завршно разматрање

Преглед истраживања о даровитој и талентованој деци, чији су резултати саопштени на најзначајнијим научним скуповима који су одржани у претходне три деценије, потврђује изузетан друштвени значај ове теме. Резултати испитивања указују да су предмет проучавања најчешће били: проблеми конципирања и дефинисања даровитости, талената и креативности, инструменти за идентификацију даровитих појединаца и начини обезбеђивања адекватног образовања и васпитања за њих. Мада је посматран велики број истраживачких пројеката, не би се могло говорити о испитивању различитих области, већ пре о разликама у томе на шта су се истраживачи у одређеном периоду у већој мери концентрисали. Анализа открива да се у посматраном раздобљу увећавао број испитивања која се односе на утврђивање специфичних особности личности даровитих појединаца и њиховог окружења а које су критичне за њихов развој и успех. Такође, уочено је да интересовање за даровиту децу и младе континуирано расте, ширећи се са професионалних истраживача и наставника на родитеље, саме даровите и друге значајне друштвене групе и институције.

Проблеми даровитости и креативности су сложенији него што се обично мисли, јер се даровитост не исказује само високим интелектуалним способностима и запаженим академским успехом. Даровити и креативни ученици, поред заједничких својстава, веома се разликују између себе, као што се разликују и они који нису даровити. Разлике међу даровитима намећу и различите прилазе и методе у раду са њима. Међу даровитим и креативним ученицима има и оних са различитим тешкоћама и проблемима у учењу, комуникацији, понашању, емоционалној сфери. Различите тешкоће неких даровитих и креативних ученика сличне су свуда у свету, без обзира на социјално-културне услове у којима живе. Неопходно је да се за сваког даровитог ученика и адолесцента који има одређени проблем нађе право решење, »кључ« за разумевање и »формула« за превазилажење његовог проблема. Ово су задаци који стоје пред истраживачима и другим заинтересованим учесницима нових скупова о даровитима. Подстицање талената и креативности деце и младих представља изазов савременом свету од кога ће зависити његов будући развој.

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројекту 1429 чију реализацију финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије (2002–2005).

Коришћена литература

- Alencar de, E. M. L. S. (1998): Education for creativity; in *Congresso International de Sobredotacao: Problematica Socio-Educativa ACTAS* (89–95). Porto: APEPICT-a.
- Barroso, M. (1998): Equality of opportunities in education; in *Congresso International de Sobredotacao: Problematica Socio-Educativa ACTAS* (10–12). Porto: APEPICT-a.
- Benito, Y. (1998): Gifted pupils (intellectual giftedness); in *Congresso International de Sobredotacao: Problematica Socio-Educativa ACTAS* (39–42). Porto: APEPICT-a.
- Braggett, E. (2000): Gifted education: a total school approach involving all teachers; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (34–47). New Delhi: Mosaic Books.
- Corte, E. De (1995): Learning and high ability: a perspective from research in instructional psychology; in M. W. Katzko & F. J. Monks (eds.): *Nurturing talent, individual needs and social ability* (148–161). Assen: Van Gorcum.
- Dočkal, V., J. Laznibatova & T. Kovač (1992): The research on talent in Slovakia; in F. J. Monks, M. W. Katzko & H. W. Van Boxtel (eds.): *Education on the gifted in Europe: theoretical and research issues* (177–180). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Dorđević, B. (1975): Prva svetska konferencija o darovitoj deci, *Pedagogija*, 13(3), 249–253.
- Dorđević, B. (2003): Neke savremene tendencije u istraživanjima o darovitoj i kreativnoj deci i adolescentima, *Pedagoška stvarnost*, 49(3–4), 230–244.
- Dorđević, B. (2004): Svetska konferencija o darovitim i talentovanim 2003. godine u Adelaidi (Australija), *Pedagoška stvarnost*, 50(7–8), 694–700.
- Erez, R. (2002): Meditations on the realization of an educational vision, in: *Development of Human Potential, Investment into our Future, Programs and Abstracts* (3). The 8th Conference of the European Council for High Ability (ECHA), Rhodes (Greece).
- Eyre, D. (2002): Structured tinkering: a methodology for teachers to improve provision; in *Development of human potential, investment into our future, programs and abstracts* (2). The 8th Conference of the European Council for High Ability (ECHA), Rhodes.
- The fifth Asia-Pacific Conference on Giftedness, Abstract Book* (1998), New Delhi, 1-5th September 1998, Psychology Unit, Department of Education, University of Delhi.
- Freeman, J. (2002): Out-of-school activities for the gifted and talented around the world; in *Development of human potential, investment into our future, programs and abstracts* (76). The 8th Conference of the European Council for High Ability (ECHA), Rhodes.
- Gibson, J. & I. Chennels (eds.) (1976): *Gifted children: looking to their future*. London: Latimer.
- Gross, M. U. M. (1997): Teacher attitudes towards gifted children: an early and essential step; in J. Chan, R. Li & J. Spinks (eds.): *Maximizing potential: lengthening and strengthening our stride* (3–22). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Katzko, M. W. & F. J. Monks (eds.) (1995): *Nurturing talent, individual needs and social ability*. Assen: Van Gorcum.
- Khire, U. (2000): Potential advanced development: the indicator of giftedness in early adulthood; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (48–72). New Delhi: Mosaic Books.
- Maksić, S. (1993): Školovanje darovitih učenika i relevantna istraživanja u evropskim zemljama, *Psihologija*, 26(1–2), 131–150.
- Maksić, S. (1997): Students', parents', and teachers' attitudes toward gifted education; in J. Chan, R. Li & J. Spinks (eds.): *Maximizing potential: lengthening and strengthening our stride* (582–591). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- McCann, M. (2000): Providing for gifted children in Australasian countries: a view from down under; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (197–208). New Delhi: Mosaic Books.

- Meneses, P. F. (1998): The gifted child and the neurodevelopmental examinations; in *Congresso internacional de sobredotacao: problematica socio-educativa ACTAS* (223–224). Porto: APEPICT-a.
- Monks, F. & W. Peters (eds.) (1992): *Talent for the future, social and personality development of gifted children*. Assen: Van Gorcum.
- Monks, F. J. (1998): Differentiation and integration: a historical and international perspective; in *Congresso internacional de sobredotacao: problematica socio-educativa ACTAS* (23–33). Porto: APEPICT-a.
- Monks, F. J., M. W. Katzko & H. Van Boxtel (1992): *Education of the gifted in Europe: theoretical and research issues*, Report of the Educational research Workshop held in Nijmegen (The Netherlands) 23–26 July 1991.
- Moon, S. (2002): Developing personal talent; in *Development of human potential, investment into our future, programs and abstracts* (1). The 8th Conference of the European Council for High Ability (ECHA), Rhodes (Greece).
- Passi, B. K. (1998): Introducing thinking as a formal subject in school curriculum, *Fifth Asia Pacific Conference on Giftedness, Abstract book* (4). Psychology Unit, Department of Education University of Delhi, New Delhi (India).
- Plomin, R. (1998): DNA and high cognitive ability; in *Potential into performance* (12), International Conference at St. Catherine's College, Oxford, 18–21 September 1998.
- Reis, S. & J. Renzulli (1998): School for talent development: a practical plan for total school improvement; in *Congresso internacional de sobredotacao: problematica socio-educativa ACTAS* (63–82). Porto: APEPICT-a.
- Reis, S. (2000): Choices and compromises of gifted and talented females; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (89–105). New Delhi: Mosaic Books.
- Sato, I. (1995): Curriculum imperative: toward powerful quality curricula for the gifted/talented, The 11th World Conference on Gifted and Talented Children, Maximizing Potential: Lengthening and Strengthening our Stride, Official Program (59). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Silverman, L. K. (1997): The universal experience of being out-of-sync; in J. Chan, R. Li & J. Spinks (eds.): *Maximizing potential: lengthening and strengthening our stride* (23–29). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Sternberg, R. J. (1998): Successful intelligence; in *Potential into performance, international conference, papers and synopses* (8–9), Oxford: the National Association for Able Children in Education, the European Council for High Ability & QCA (Great Britain).
- Taylor, C. A. (1997): Social and cultural aspects of underachievement: an international perspective; in J. Chan, R. Li & J. Spinks (eds.): *Maximizing potential: lengthening and strengthening our stride* (30–38). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Tirri, K. (2002): Morality and high ability; in *Development of human potential, investment into our future, programs and abstracts* (30): The 8th Conference of the European Council for High Ability (ECHA), Rhodes (Greece).
- Urban, K. (1997): Modeling creativity: the convergence of divergence or the art of balancing; in J. Chan, R. Li & J. Spinks (eds.): *Maximizing potential: lengthening and strengthening our stride* (39–50). Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Wu, W. T. (2000): Toward a successful career through personal intelligence: a chinese point of view; in K. Maitra (ed.): *Towards excellence, developing and nurturing giftedness and talent* (73–88). New Delhi: Mosaic Books.

Bosiljka Djordjević and Slavica Maksić
NURTURING TALENTS AND CREATIVITY
IN YOUTH – CHALLENGE TO CONTEMPORARY WORLD

Abstract

The paper reviews approaches to the development of talents and creativity using surveys communicated in the 1975-2005 period at world, European and regional scientific conferences on gifted children and youth. Methods of studying and treating the gifted over the past three decades were analyzed on the basis of data available in records, proceedings of papers and other publications of the mentioned conferences as well as of personal findings of the present paper's authors who participated in some of those conferences. In addition to identifying the subjects that captured attention of researchers and practitioners in a certain period of time, an attempt was made to describe trends in studying them and those likely ones for future work. The results indicate that the most frequent subjects under study were problems facing conception and definition of giftedness, talents and creativity, instruments for identifying gifted individuals, and manners of providing adequate education for them. Over time there was an increase in the number of studies related to identifying specific personality traits of a gifted individual and his environment, critical for his development and achievement. It is noticeable that interest in gifted children and youth is growing all the time, involving not only researchers and teachers but parents, the gifted themselves and other important social groups and institutions. It is concluded that encouraging talents and creativity in youth is a challenge to contemporary world, which will determine its future.

Key words: giftedness, talent, creativity, survey, conference.

Босилька Джёрджевич и Славица Максич
ПООЩРЕНИЕ ТАЛАНТОВ И КРЕАТИВНОСТИ
МОЛОДЫХ – ВЫЗОВ СОВРЕМЕННОМУ МИРУ

Резюме

Обзор подходов к развитию талантов и креативности сделан на основании результатов исследования, сообщенных на международных всемирных, европейских и региональных научных конференциях об одаренных детях и подростках, состоявшихся в период 1975-2005 г. Каким образом ученые изучали одаренных и как на практике обходились с одаренными в период предыдущих трех десятилетий, проанализировано на основании данных, доступных в письменных документах, сборниках трудов и других публикациях об указанных собраниях, а также на основании личных познаний, к которым пришли авторы текста, принимая участие в работе некоторых из данных собраний. Помимо выявления тем, привлекавших внимание исследователей и практиков в определенный период, сделана попытка показать тенденции в их изучении, а также возможные будущие направления деятельности в данной области. Результаты исследования указывают, что предметом изучения чаще всего являлись: проблемы концепции и определения одаренности, талантов и творческих способностей, инструменты для идентификации одаренных отдельных учащихся и способы обеспечения соответствующего образования и воспитания. С течением времени увеличивалось число исследований, относящихся к установлению специфических особенностей личности одаренного отдельного учащегося и его ок-

ружения, являющихся решающими для его развития и достижения успеха. Соблюдалось постоянное увеличение интереса к одаренным детям и подросткам, расширяющегося от исследователей и преподавателей к родителям, к самим одаренным и к другим значительным общественным группам и учреждениям. Автор делает вывод, что поощрение талантов и творческих способностей молодых людей представляет собой вызов современному миру, от которого будет зависеть его будущее развитие.

Ключевые слова: одаренность, талант, творческие способности, исследования, собрания.